

Dagboek van een Joodse boerenknecht

BERNIE'S OORLOG

1942 - 1945

Samengesteld door
Willy Lindwer en Aline Pennewaard

Amphora Books

Inhoud

Woord vooraf

9

De oorlog van Bernie Mestriz: van Terborg naar Jeruzalem
door Willy Lindwer

13

Oorlogsdagboeken in Nederland, een historisch perspectief
door Aline Pennewaard

33

Het dagboek van Bernie Mestriz

1942-1945

49

Het dagboek van Alfred Wolf
neef van Bernie Mestriz – 1942

337

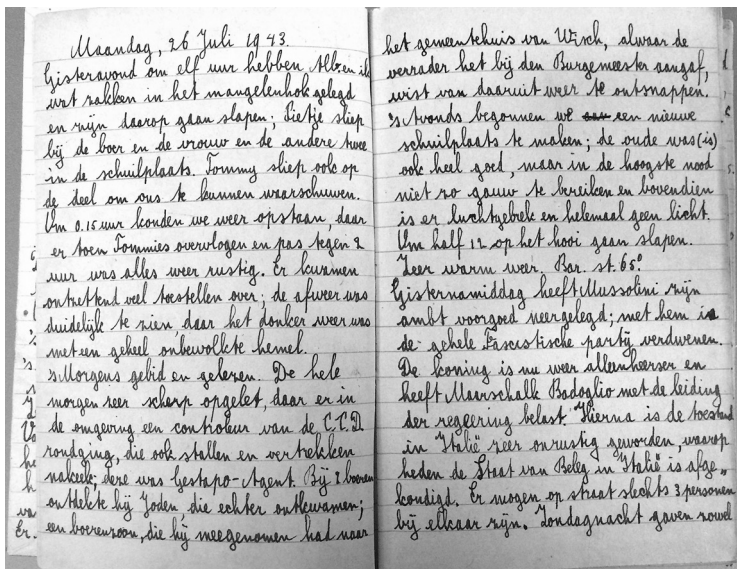
Archieven, bronnen en bibliografie

373

Tegen half vijf waren we weer thuis en een klein half uur later kwam er iemand uit de buurt aanhollen en vertelde opgewonden dat Hengelo bevrijd was. Opgewonden liepen we toen naar de grote weg om ook wat van de doortrekkende Tommies te zien en onder het lopen naar de weg zond ik het eerste dankgebed voor de bevrijding tot de Almachtige op.

Eindelijk, na jarenlange vervolgingen die soms schier eindeloos leken, was de verlossing van het moffenjuk gekomen en het is onze vurige wens dat geheel ons land en de gehele wereld spoedig bevrijd mogen zijn van zonden en leed.

Bernie Mestriz
Paaszondag 1 april 1945

Pagina uit het dagboek van Bernie Mestriz.

Woord vooraf

Cineast Willy Lindwer ontdekte de dagboeken van Bernie Mestriz in Jeruzalem bij diens weduwe toen hij research deed voor zijn film *Holland, Vaarwel!* over de vernietiging van het Nederlandse Jodendom. De film vertelt over het lot van Joden in Nederland en over zijn familie in de Achterhoek tijdens de oorlogsjaren. Lindwer was op zoek naar de ware toedracht van het verraadverhaal van zijn oom en tante die het met de dood hebben moeten bekopen. Ze zaten tijdens de noodlottige overval samen met Bernie Mestriz ondergedoken op de boerderij van Johan en Dina te Lindert in Sinderen in de Achterhoek. Hij ontdekte in het dagboek de tragische toedracht. Bernie wist ternauwernood aan het drama te ontkomen. De historica Aline Pennewaard schetst deskundig het belang van dit dagboek en plaatst het in het historische perspectief van dagboeken van vervolgte Joden in Nederland.

Het dagboek van Bernard Mestriz uit Terborg is bijzonder. Bernie was zijn roepnaam. Hij schreef als boerenknecht over zijn lotgevallen tijdens de Jodenvervolging. Hij deed dat nauwgezet, van dag tot dag. Het verhaal neemt ons mee naar het leven van een vervolgte Joodse jongen op het platteland van de Achterhoek. Bernie begint op 13 april 1942 te schrijven, hij is dan 17 jaar. Het is de dag dat hij een vals persoonsbewijs krijgt. Bernard Mestriz gaat vanaf dat moment als de boerenknecht Michiel Johan Schuurman door het leven. Zwervend door de Achterhoek ontsnapt hij op miraculeuze

Bernard 'Bernie' Mestriz (Terborg 1925 – Jeruzalem 1999), op 17-jarige leeftijd in 1942.

wijze aan de oorlog. De laatste regels schrijft hij op 20 november 1945, zes maanden na de bevrijding.

Bernie's dagboek leest als het verloop van de oorlog. Aanvankelijk betrekkelijk onschuldig en vol hoop op een goede afloop. Gaandeweg wordt het steeds dreigender: de toenemende Duitse maatregelen, verraad, razzia's, het oppakken en deporteren van Joden. In het laatste deel van de bezetting is hij op de vlucht in de bossen, zich schuilhoudend voor het continue onraad. Zijn strenge Joodse geloofsovertuiging geeft hem houvast. Hij blijft schrijven. Hij ziet kans het verloop van de oorlogshandelingen in Europa te schetsen terwijl hij zijn werk op het platteland beschrijft en in de volgende zin verhaalt over de dreigende gebeurtenissen in zijn omgeving.

Na bij diverse boerderijen op het land gewerkt te hebben terwijl hij er tevens ondergedoken zat, vond Bernie in november 1942 een plek op een boerderij bij het plaatsje Sinderen. Daar kwamen later nog vier Joodse onderduikers bij, onder wie zijn achttienjarige neef Alfred Wolf, de zevenjarige Pietje Steinhardt en vanaf medio 1943 het echtpaar Henri en Gusta Mulder-Kern, de oom en tante van Willy Lindwer. In december 1943 speelde zich op deze boerderij een drama af. Een jonge Nederlandse vrouw had de onderduikers verraden. Alfred Wolf en Henri en Gusta Mulder werden ontdekt en opgepakt. Ze zijn enige maanden later in Auschwitz vermoord. Bernie Mestriz en Pietje Steinhardt ontsprongen de dans. Ze zaten urenlang verstopt op de hooizolder. Bernie beschrijft de dramatische gebeurtenissen tot in details. Ook Bernie's moeder en tantes werden tijdens die gitzwarte nacht in de Achterhoek opgepakt. Ze waren door dezelfde vrouw verraden. Het is een dieptepunt van de omzwervingen die Bernie tijdens de oorlog heeft moeten doorstaan.

Als enige van zijn gezin overleefde Bernie Mestriz de

Jodenvervolging. Hij was een vechter, een jongen die zich door de oorlog wist te knokken, met vele onderduikadressen en steeds werkend op het land om zijn onderdak te bekostigen. Bernie had een uitgesproken Joodse identiteit zoals blijkt uit al zijn dagboekantekeningen. Zijn religieuze levensopvatting hielp hem door de oorlog. Israël werd zijn uiteindelijk spirituele en geestelijke toevluchtsoord. Bernard Mestriz overleed in 1999 in Jeruzalem als Issachar Mestriz. Na zijn aankomst in Israël gebruikte hij nog uitsluitend zijn Hebreeuwse voornaam, zijn verleden achter zich latend. Hij liet een groot gezin met elf kinderen na. Dat was zijn antwoord op Hitler.

Bernie had een deel van het dagboek van zijn vermoorde neef Alfred Wolf bij zijn dagboek gevoegd. Deze bijzondere dagboeken, van een overlever en van een vermoorde Joodse onderduiker, beiden uit Terborg en nog tieners toen de oorlog uitbrak, brengen ons dicht bij het dagelijkse leven tijdens de vervolging: de spanningen, bloedstollende gebeurtenissen, emoties en gevoelens van opgejaagde Joden tijdens de bezetting van ons land.

De samenstellers zijn veel dank verschuldigd aan Ruth Mestriz-Dreifuss en haar kinderen voor het ter beschikking stellen van het dagboek van Bernard Mestriz.

De oorlog van Bernie Mestriz

van Terborg naar Jeruzalem

door Willy Lindwer

Bernie werd als Bernard Mestriz op 8 augustus 1925 in een orthodox Joods gezin in Terborg geboren. Het stadje was onderdeel van de gemeente Wisch in de Achterhoek. Bernie was het enige kind van Joseph Isaïc (Jo) Mestriz en Amalia Wolf. Een in juli 1927 geboren zusje, Bertha, leefde slechts drie dagen. Bernie's vader Jo, in Amsterdam geboren in 1895, werd in 1941 in Mauthausen vermoord. Zijn moeder Amalia Wolf werd in 1887 in Wisch geboren en in 1944 in de gaskamers van Auschwitz vermoord.

De families Wolf en Mestriz dreven een manufacturen- en confectiewinkel aan de Hoofdstraat 9 in Terborg. Er bestond al vanaf 1800 een Joodse gemeenschap in Terborg met een synagoge aan de Dorpsstraat en twee begraafplaatsen aan de Silvoldseweg. In 1901 werd een nieuw synagogegebouw ingewijd, ook aan de Silvoldseweg. Het was een kleine hechte *Mediene* gemeenschap, zoals het Joodse leven in de provincie genoemd werd. De meeste Joden leefden een traditioneel en orthodox leven. Er was een voorganger die tevens Joodse les gaf en ritueel slachter was. Behalve een kerkbestuur, dat uit drie leden bestond, waren er in Terborg het studiegenootschap Talmoed Thora en de vrouwenvereniging Ahawas Nosjim. Er werd thuis in het gezin Mestriz koosjer gegeten.

Toen de oorlog uitbrak was Bernie 15 jaar. Hij zat toen in de derde klas van de plaatselijke mulo.

Bernie's vader en zijn oom Jacob Wolf behoorden tot de eerste groep Joden in Nederland die al in 1941 werden opgepakt. Dat gebeurde op 8 oktober 1941 in Terborg. Een overvalwagen reed door de straten van het stadje en zeven Joodse mannen werden door de Grüne Polizei opgepakt en weggevoerd. Ze zijn niet lang daarna in Mauthausen vermoord, net als de Joodse mannen die bij de eerste razzia's in Nederland op 22 en 23 februari in Amsterdam waren opgepakt. In sep-

De winkel van de families Wolf en Mestriz in Terborg. De ouders van Bernie, staand links en midden, en zittend zijn grootouders Bertha en Asser Wolf, ca. 1926.

Bernie en zijn vader Joseph Isaïc Mestriz (midden), zijn neefjes Alfred Wolf (r.) en Nico Wolf (l.).

V.l.n.r.: Betsie de Winter, Bernie's moeder Amalia Mestriz-Wolf, Paula Wolf, Jenni Wolf-Schwarz en Henriëtta Wolf-de Winter, de moeder van Alfred en Nico. Terborg, ca. 1930.

tember 1941, als uitvloeisel van de anti-Joodse maatregelen, werden de Joodse kinderen in de Achterhoek uitgesloten van het openbare onderwijs. In Doetinchem werd in deze periode een Joodse school opgericht. Het grootste deel van de Joodse bevolking werd in 1942 en 1943 opgepakt, gedeporteerd en omgebracht. Een veertigtal onderduikers uit Terborg en omgeving overleefden de bezetting. Het synagogegebouw raakte in 1945 tijdens een bombardement zwaar beschadigd en werd later afgebroken. Het interieur was al eerder geroofd. De Thorarollen waren op tijd naar Amsterdam overgebracht en zijn deels gered.

Bernie's dagboek bestaat uit acht volgeschreven notitie-

De synagoge aan de Silvoldseweg in Terborg, Ansichtkaart uit 1903.

boekjes, een adresboekje en een kasboekje. Bovendien was hij in het bezit van het dagboek van zijn vermoorde neef Alfred Wolf, slechts één notitieboekje, geschreven tussen 1 juni 1942 en 22 januari 1943. Het andere deel ontbreekt. Alfred werd op 12 december 1943 opgepakt en gedeporteerd. Ik vond de dagboeken in 2003 bij de weduwe van Bernie in Jeruzalem toen ik research deed voor mijn documentairefilm *Holland, vaarwel! De vernietiging van het Nederlandse Jodendom*. Bernie was al enige jaren eerder overleden. Zijn vrouw Ruth vertrouwde mij de dagboeken, foto's en documenten toe. Na lezing ontdekte ik het opzienbarende verraadverhaal van mijn oom Henri en tante Gusta. Ik wist dat mijn moeder direct na de oorlog alles in het werk had gesteld om de verrader van haar zuster en haar man op te sporen. Maar details over de toedracht kende ik niet. Het dagboek gaf uitsluitsel. De film kwam in 2004 uit. Sinds die tijd had ik het idee om de complete dagboeken uit te geven. In 2019 kwam het dagboek opnieuw naar Nederland en werd tentoongesteld in het

Nationaal Holocaust Museum in Amsterdam op de tentoonstelling 'Kogels, Verraad en Brieven', over de geschiedenis van mijn familie, die werd georganiseerd naar aanleiding van vijfenzeventig jaar einde van de Tweede Wereldoorlog.

De dagboeken geven een gedetailleerd en ontroerend verslag van wat Bernie Mestriz als 17-jarige Joodse boerenknecht onder een valse naam tijdens de bezetting meemaakte. Veel Joodse boerenknechten zullen er niet geweest zijn. Hij beschrijft zijn lotgevallen als orthodox-Joodse jongeman, uit een kleine provinciestad op het platteland in Oost-Nederland. Hij hield zich aan alle Joodse feestdagen, schreef erover en vermeldt ook de data volgens de Joodse kalender. Tijdens zijn onderduik in Sinderen heeft hij nog kans gezien om Hebreeuwse les te geven aan Pietje, het Joodse jongetje van zeven jaar dat daar ook

De Joodse boerenknecht Bernie in Terborg, maart 1942.